

Geleneksel biçimde Ortadoğu-Mezopotamya tarih ve kültüründe kadın ve kadının toplumşekille nmesindeki yeri sosyal dönemlere göre yorumlanmıştır. İlk topluluk dönemleri ile orta bölgede kadın ve tarihsel gelişimdeki yeri ve rolünü üç döneme ayırabiliriz. İlk etkin dönem, semavi dinlerin çıktığı ve tanımlandığı dönem ve 19 yy. başlarından sonraki dönem olarak tanımlayabiliriz. Semavi dinler dönemine kadar toplumdaki varoluş etki ve gücü ile tarih yazıcıların kabul ettirmeye çalıştığı tersi biçimde kadın oldukça etkili ve önemli bir yere sahiptir. Klasik Kürd tarihi felsefesiZerdüşti dönem dahil kadın her anlamda etkili ve üretici idi. Semavi dinler döneminde her inanç biçiminin şekillendirdiği ve toplumda kadının bir biçimde geriletildiği dönem anlatımları ile pratik yaşama girdi. Yeni dönem diyebileceğimiz, şu veya bu biçimde günümüze kadar süren kadının etkisizleşmesi dönemi sürmektedir. Bütün bunlarla bağlantılı biçimde Kürd toplumu Bölge diye adlandırdığımız Ortadoğu olarak bilinenama Mezopotamya merkezli Büyük Orta Bölgeye hakim olduğu dönemler dahil, kadın bilinenin tersine yine toplumu belirleme ve etkilemede yeri çok belirgindi. Neredeyse 17. yüzyıl başları itibarile çok az istisnalar ve yorumlamaları dışarda tutarak bölgeyi gezen misyoner ve araştırmacıların ortak vardığı sonuç kadının Kürd toplulukları içinde çok etkili ve üretici bir yeri olduğuna dairdir. Modern

dönemlerin

başlarında

Kürd

yenilenmesinde

çok

sayıda

bilinen

kadın

şahsiyet bulunmaktadır. Konumuzu ilgilendirmesi bakımından Kürdistan'ın bilinen bütün

coğrafyası anlama ve temsili biçimlendirme açısından üç şahsiyeti tanımlamaya çalışacağız.

Tarih yazımının sorunlu vesıkıntılı olduğu Kürd yaşamında bu şahsiyetler hakkında çok derin bilgiler olmamasına rağmen temel Kürd

tarihi

yazımında

yerleri

belirgindir.

İlk

Kürd

tarih

yazımı

olarak

kabul

edilen

Şerefhan'ın Şerefname kitabında

bazı isimler geçmektedir. Muhammed Şerif Kadı'nın Erdalan tarihi üzerine yazdığı 1800 yılların eserinde Mesture Mahşeref Hanım'ın adı ve faaliyetleri ayrıntılı anlatılmaktadır. Mesture Mahşeref Hanım Erdalani olarak bilinen kadın tarihçi, reformcu, şair ve yönetici 1800'lü yıllarda İran Kürdistan'ın merkezi durumundaki Erdalan Mirliğinin başkenti Senendec-Sine'lidir. İkinci isim 1900'lerin başında ünlü Jaf aşiretinde Adile Hanım Jaf'dır. Adile Hanım Halepçe'de bulunmuş burada görevler yürütmüştür. Son dönem 1900'lerin ilk yarısı ve daha çok askeri komuta yanı ile ismi ön plana çıkan toplum önderi ve etkili bir yönetici olan adı Erzurum ve daha çok da Maraş bölgesinde geçen Fate Reş-Kara Fatma'dır. Harita düşünüldüğünde tarihi ve kültürel arka cepheleri farklı olsa da Kürd kadınının Kürdistan da nasıl bir etkili yere sahip olduğunun ispatı gibidir. Her üç şahsiyet de toplumda kadın temsili ve hak temsili uğraşında günümüzde bile eşine az rastlanır bir cesaret ve bilinçle topluma öncülük etmişlerdir. Kürdistan'ın farklı kültür ve yaşam biçimindeki bölgelerde, toplulukların oldukça tutucu ve içe kapalı olduğu dönemlerde ayrı ayrı bölgelerde aynı güç ile kadınların yönetici düzeyde etkin olmaları oldukça dikkate değer bir durumdur. Adile Hanım Jaf: Baban Emirliğinden Abdulkadir Sahipkıran Beyin kızıdır. Jaf aşireti oldukça köklü büyük büyük bir aşirettir.

Süleymaniye

ile

Sine

arasında

yerleşik

olan

aşiretin

büyük

bölümü

Halepçe'de bulunmaktadır. Saddam'ın 1988 katliamında hayatını kaybedenlerin büyük çoğunluğu Jaf aşireti mensubudur. Emirliğin dağılmasından sonra aile Senedec'e göç etti. Adile Hanım, 1847 yılında burada doğdu (bazı kaynaklarda 1959 olarak geçiyor). Adını aldığı Jaf aşireti Miri Muhammed Paşa'nın oğlu Osman Bey ile evliliğinden sonra 1895 yılında Halepçe'ye yerleşti. Muhammed Paşa'dan sonra Mirliğin yönetimi Osman Bey'e geçti. Adile Hanım toplumdaki etkisi ile aşireti eşi Osman Beyle yönetti. Bölgeyi yönettiği dönem İngilizlerin alanda bulunduğu döneme denk gelmektedir. Oldukça etkili bir isim idi. Nikitin kitabında: 'bölgeye göre medeni ve liberal olan Kürd toplumunda kadının yeri de bu kategoridedir', diye tanımlıyor. Osman Beyin ölümünden sonra yönetimi tümünden ele aldı, eğitim, hukuk alanında bir çok yenilikler yaptı ve Halepçe merkezli bölgede uyguladı. Bilindiği gibi Halepçe uzun yıllar Kürd reform ve aydınlanma hareketlerinin merkezi konumdaydı. Adile Hanım bu yenilenmenin önemli isimlerinden birisi olarak tarihte yerini aldı. İngiliz kolonyalizmi döneminde bölge İngiliz temsilciliği iyi ve adil yönetim, etkili diplomatik başarılarından dolayı Adile Hanıma, 'Kahraman Prenses' madalyasını verdi. Bölgeyi yönettiği dönem Halepçe'de yeni bir hapishane, başkanlığını yürüttüğü bir mahkeme binası çeşitli ticari ve konut yapımı gerçekleştirdi. Vergi sisteminde bazı reformlar yaptı. 1924 yılında 65 yaşında Halepçe'de vefat etti. Fate Reş-Kara Fatma: Aynı tarihlere denk gelen, iki ayrı bölgeden aynı karakter ve tarz ile bahsedilmektedir. 1877 sonunda Osmanlı Rus savaşında 500 atlısı ile Erzurum yöresinden İstanbul'a gelen ve Osmanlıya yardımcı olan Kürd kadın komutanın etkisi ve güzelliğinin yanı sıra askeri yönünün büyüklüğünden bahsedilir. Aynı yıl New York Times gazetesinde bir haber yorumunda: 'Kürd Amazon kadın komutan' diye başlayan yazıda Kara Fatma'nın biyografisi ve askeri yanı anlatılırken kara adının cesaretinden geldiğini yazar. Aynı isim biraz farklı, daha çok kabul gören

Hak arayışında reformcu kadınlar

İsmet Yüce tarafından yazıldı
Pazar, 29 Kasım 2020 23:14 -

---

bir tarih anlatımı ile bir biçimde toplum üzerindeki aynı etki ve örgütleyiciliği ile Maraş'tan hareket eden Kürd Prensi Kara Fatmadan söz edilir.Maraşlı

Kara

Fatma

üzerinde

1887'de

Chicago

Tribune'de

'Şüpheyeye

vermeyecek

biçimde Kürdistan savaçısı' tanımlaması yapılır.Mesture Mahşeref Hanım:Tarihçi, şair ve yönetici olarak biliniyor. Erdalan Mirliğinden Hüsrev Han'ın eşidir. Kürdistan

Veziri Ebul

Hasan

Beyin

kızıdır.

1805

yılında

doğdu

ve

1847

Aralık

yılında

vebadan

vefat

etti.

İslamdünyasının

ilk

kadın

tarihçisi

olarak

gösterilir

ve

Kaçar

Devleti

döneminde

Erdalan

Mirliğinde yaşamıştır. Ayrıca Dedesi de Kürdistan Eyaletinin önde gelen isimlerindendi. Bilim ve edebiyatta çok çeşitli çalışmalar yaptı. Hüsrev Han için gazel yazdı.

Büyük Divan: Divan-ı Mahşeref Hanım Kürdistani adıyla 1886 yılında iki bin gazelin yer aldığı eseri Tahran'da yayınlandı. Ayrıca Erdalan Mirliğinin bütün tarihini

anlattığı

'Tarihi

Kürdistan'

adlı

eserinde

yazmıştır.

Bunların

dışında

yayınlanmış

birçokçalışmasının yanı sıra arşivlerde yer alan çalışmalarıda bulunmaktadır. Erdalan

tarih

yazıcılığı

tarih

okulunun

önemli

tarihçilerinden

birisidir.

Muhammed

Şerif

Kadı;Mahşeref Hanım için: 'Kitabımıza yaptığı Tarih-i Kürd maddesi katkısından dolayı' diye tanımlar. Çok az kadının okuma yazma bildiği dönemlerde Mirliğin olanaklarındaki kullanarak araştırmalar yaparak,yayınlamıştır. Sine-Senendec, Erdalan Kürd Mirliğinin yönetim merkezi idi.

Kendisi güçlü ve eğitilmiş bir aileden gelmesinin yanı sıra ailede kızlarının bu ilim ve yönetim ortamında yetişmesi için özel çaba sarfetmiştir. Mahşeref Hanım sarayda, 'vezere-i enderun' olarak görev yaptı. Eşi ile bütün seyahat ve diplomatik faaliyetleri birlikte yaptığı için bu alan ona tarih ve edebi yazında kullandığı kaynak ve malzeme toplamasına yardımcı oldu. 1847'de Mirlik yenilgiye uğratılıp dağıtıldığında Mahşeref Hanım ve geniş ailesi önce Merivan'a sürüldü, sonra da Baban Mirliğinin Merkezi olan Süleymaniye'ye yerleşti. Ünlü Kürd alimleri ile de tanışma fırsatı oldu. Tarihçiliğinin yanı sıra klasik kürd şiiri ve edebiyatında önemli yeri vardır. Mevlevi gibi ünlü şairler tarafından da sevilip övülmüştür. Tarih kitabı dışında da Kürd tarihi üzerine çeşitli araştırmalar yapmıştır. Mahşeref Hanım; 'açık bir zihinle ve eleştirel bir yaklaşımla' Kürd ve Kürdistan tarihi yazma uğraşına girdiğini belirtmiştir. Bunların yanı sıra Erdalan Mirliğinde önemli görevlerde de bulunmuştur. Kendisinden önce yazılan tarihi eserleri inceleyerek

kendisinin

yazdığı

eserlerin

tarzını

ortaya

çıkartmıştır.

Sade

ve

akıcı

bir

uslubla yazmasının yanı sıra şairane ruhunda eserlerine etki ettiği görülür. İçinde bulunduğu

konumdan dolayı içerden karşılaştırmalı bilgiye ulaşabilmesi de O'nun tarzını ve yazını önemli kılmaktadır. Eserleri arasında Gorani ve Sorani lehçeleri ile Farsça yazdığı 20 bin beyitlik Divanı bulunmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi iki bin gazelden oluşan bir divanı yayınlamıştır. Divanı, Hafizi Şirazi etkisi ile dönemin kendisi ile dönemin yaşayış ve toplumsal sorunlarını da işlemiştir. 'Tarih-i Erdalan' kitabını Mesture Kurdistani ismi ile yazmıştır. Kitapta kendi dönemine kadar Erdalan Beyliği etrafında Kürdistan tarihini yazmıştır. Çeşitli dönemler, geniş tanıtım ve önsözlerle kitap yayınlamıştır. Mu'cemu'l-udeba isimli başka bir kitabı daha

Hak arayışında reformcu kadınlar

İsmet Yüce tarafından yazıldı
Pazar, 29 Kasım 2020 23:14 -

---

bulunmakla birlikte yayınlanmış değildir. 'Akaid Ve Şeriat' kitabında ise Şafii mezhebe göre İslam kural ve ibadetleri üzerine yazmıştır. Bu kitapta döneminde bir kadın tarafından yazılmış olması, ayrıntılı bilgi içermesinden dolayı çeşitli defalar yayınlanmıştır. Muhammed Şerif Kadı'nın; 'Tarihi Kurd' kitabını okuduğunda: 'Bazı hususların eksik kaldığını gördüm. Bazı konular daha ayrıntılı yazılmalıydı ve açıklanmalıydı, bundan dolayı eleştirel bir yaklaşımla ekleme ihtiyacı duydum.' Diyerek

Mahşeref Hanım kitaba bir bölüm yazmıştır. Erdalan Mirliği Kürd tarihinde Mahşeref Hanım ile hem bu tarihi anlatmada hemde ilk kadın yazar olması itibari ile hakkında çok şey yazılan, araştırmalar yapılan birisidir. Doğunun ilk kadın tarihçisi bu kadın anısına ölümünün 200 yılı dolayısı ile

2005 yılında Hewler'de festival düzenlendi. Hewler ve Sine'de birer, oldukça estetik mermer heykeli bulunmaktadır. Muhammed Emin Zeki Bey, Muhammed Şerif Kadı, Mehmet Bayrak, Nubihar yayınları ve çeşitli ansiklopedilerde bu isimler üzerine ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.